Twee nieuwe Arubaanse romans

Quito Nicolaas en Jacques Thönissen over de thema's familie en politiek

"Semper m'a desaroya un amor pasiona pa descubri tur locual cu tin tras dje letternan den un buki. E hecho so cu mi por a lesa y compronde e ideanan di otronan cu a biba den un otro siglo tabata facina mi."

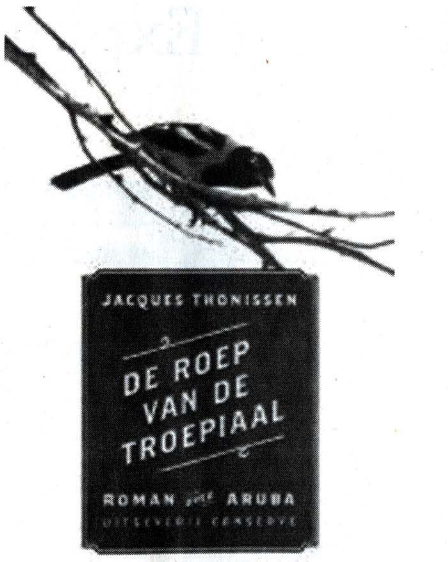

door Wim Rutgers

In 2004 verschenen twee interessante en omvangrijke Arubaanse romans, een in het Papiamento en een in het Nederlands. In het begin van het jaar presenteerde de Arubaanse in Nederland wonende Quito Nicolaas zijn romandebuut *Tera di silencio*, tegen het jaareinde de op Aruba wonende Nederlander Jacques Thönissen zijn derde roman *De roep van de troepiaal*. Beide romans beschrijven een familiegeschiedenis tegen de achtergrond van moderne politieke en maatschappelijke ontwikkelingen: *'e evolucion di un mundo y su transformacion di mucha, hoben, adolecente pa adulto'*.

QUITO NICOLAAS,
Tera di silencio

De jonge Arubaan Rene heeft in zijn vriendenrijke jeugd in Santa Fe een degelijke opvoeding in een gezin met drie kinderen en een voortreffelijke schoolopleiding ontvangen die hij voltooide met een studie in het buitenland, waarna hij terugkeerde naar zijn geboorte-eiland waar hij al vijf jaar lang als voornaamste adviseur van een minister een hoge ambtelijke post bekleedt. Hij is getrouwd met Alma Rebeca Henriquez, een jeugdvriendin van de familie. Samen hebben ze twee kinderen.

Dat lijkt dus allemaal rozengeur en maneschijn, maar het loopt anders af omdat Rene's carrière stukloopt op zijn eerlijkheid en persoonlijke verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van zowel de familietradities als de culturele erfenis van een land. Beide hebben in deze roman zowel een positieve als een negatieve kant omdat ze zowel stimulans als rem kunnen zijn. De traditie beschermt positief tegen ongeremd materialisme maar belemmert anderzijds een open debatcultuur waarbij een ieder zich vrij voelt om voor de eigen mening uit te komen.

HET DOORBREKEN VAN DE ZWIJGCULTUUR

Zo spreekt de roman zich genuanceerd uit over traditie en vernieuwing. *'Un pueblo mester conoce e historia di su famia. Mi yiunan mester lanta cu nan historia y nan cultura. Asina'ki so nan por haya e aprecio y balor di nan pais. Asina nan por siña cultiva e amor patriotico pa e luga unda nan a nace y ta pertenece na dje.'* Anderzijds is diezelfde traditie oorzaak van de maatschappelijk fnuikende zwijgcultuur, waarbij iedereen vermijdt zich uit te spreken en beslissingen te nemen: *'Como mucha bo tin di sinta cu boca cera; bo no tin nada di puntra ni nada di bisa. Bo no mester di pensa; ta nan ta pensa y papia pa bo. Mescos cu antes. Si bo tribi mes di bisa algo, nan ta marca bo pa rest'i bo bida. Ta dor di esei e hendenan no ta bisa mucho. Nan ta prefera di mantene nan opinion pa nan mes. E plafon cu e murayanan so sa con nan ta opina.'* Rene doorbreekt die zwijgcultuur. Dat wordt de onherroepelijke ondergang van zijn carrière en veroorzaakt zijn maatschappelijk isolement.

TRADITIE EN VERNIEUWING

Quito Nicolaas beschrijft in *Tera di silencio*, tegen de achtergrond van het internationale gebeuren als de moord op de Amerikaanse president J.F. Kennedy, het Aruba vanaf de jaren zestig met zijn partiële armoede en werkloosheid, zijn onrust, stakingen en het verpolitiekte leven. Een centraal romanmotief is het traditionele bezit van uitgebreide stukken overgeërfde familiegrond die in het verhaal een driedubbele splijtzwam blijken te zijn. De traditie wil immers dat de grond in de familie blijft en dat kinderen op de knoek van de voorvaderen hun huis kunnen bouwen en daar wonen. Daarover ontstaat felle onenigheid tussen de erfgenamen in de familie. Wel of niet verkopen? Wel of niet de traditie handhaven? Parallel met deze familietwist lopen de plannen van de regering en buitenlandse projectontwikkelaars om de onbebouwde stukken grond voor een appel en een ei, een koelkast en een naaimachine, op te kopen voor wegenaanleg, huizenbouw en wat dies meer zij: *'Famianan cu no tin nada mas cu un pida propiedad cu nan kier laga atras pa nan yiunan'*. De roman bevat felle kritiek op politieke patronage, op partijpolitiek en de talrijke nooit ingeloste verkiezingsbeloften van politici die de traditie overboord gooien om het eiland op te stoten in de vaart der volkeren, maar meer nog voor het vullen van de eigen portemonnee. Dat brengt een derde splijtzwam voort omdat Alma vanuit haar functie belanghebbende is en wil dat er verkocht gaat worden, terwijl Rene als adviseur van de minister zich fel tegen de gedwongen verkoop en onteigening uitspreekt: *'Desaroyo ta masha bunita mes, pero e mester ta algo equilibra'*.

Rene neemt het onvoorwaardelijk op voor de mensen die zelf niet durven of kunnen protesteren. Dat isoleert hem niet alleen van zijn vrienden en collega's en zet hem politiek ambtelijk buitenspel, maar het breekt ook zijn huwelijksrelatie met Alma. Hij blijft geïsoleerd achter omdat hij zich niet heeft aangesloten bij de ja-knikkers en zwijgers maar zich heeft uitgesproken en tegen de politieke stroom is opgeroeid.

Oorspronkelijk zou de roman de titel 'Sentencia sin proceso' krijgen. Dat is de slotzin van de roman. Rene wordt immers veroordeeld zonder dat hij de kans heeft gehad op een eerlijk en open proces om zijn visie te verdedigen. Hij is bij voorbaat kansloos omdat niemand het voor hem durft op te nemen. Dat Quito Nicolaas uiteindelijk gekozen heeft voor de titel 'Tera di silencio' geeft het boek een wat afstandelijker en abstracter maar ook ruimere betekenis. De kritiek luidt nu immers dat wie bij de politieke constellatie van Aruba zijn mond durft open te doen, zijn toekomst vergooit.

Tera di silencio is geen gemakkelijk boek om te lezen door het a-chronologische karakter van de vertelling, door stijl en structuur, door zinsbouw en woordkeus, door naamsverwisselingen en de vermenging van realiteit en fantasie. Er zijn ook nogal wat onnauwkeurigheden in de presentatie, waaraan een grondige slotcontrole kennelijk ontbroken heeft. Maar het graaft thematisch diep en zou door iedereen gelezen moeten worden die de Arubaanse literatuur ter harte gaat.

JACQUES THÖNISSEN,
De roep van de troepiaal

De 38-jarige makelaar Ruben van Merum verkeert in een midlifecrisis, waaronder ook zijn huwelijk lijdt. Vanuit Nederland gaat hij voor het eerst op vakantie naar zijn geboorte-eiland Aruba terug, nadat de helft van de familie dertig jaar geleden het eiland halsoverkop verlaten heeft. Zijn vader was een Hollandse marinier en brandweerman, zijn moeder een Arubaanse kantinejuffrouw. Hij is dus half Arubaan, half Nederlander. Door zijn terugkeer na zo'n lange tijd raakt de 'ik' in een identiteitscrisis over wie hij werkelijk is: *Aruba-Nederland-Aruba-Nederland-Aruba-Aruba-Aruba... Het duizelt voor mijn ogen... Arubaan-Hollander-Arubaan-Macamba-Arubaan-Arubaan...*

Vanuit zijn appartement Zeezicht in Oranjestad verkent hij het eiland opnieuw dat intussen sterk veranderd is. In de drie weken van zijn geplande vakantie maakt hij hectische tijden mee, waarbij hij in een stroomversnelling van onverwachte gebeurtenissen en avonturen terechtkomt: *'Wát een dag! Wát een nacht! Ik Ruben: sociaal werker, therapeut, taxichauffeur, figurant in een Latinosoap, en bovenal: koele minnaar!'*

FAMILIEGEHEIM

In de loop van het verhaal wordt de dubbele reden stap voor stap duidelijk waarom de familie, met de vader voorop, dertig jaar geleden het eiland verliet, wel moest verlaten om een beroepsaspect en een persoonlijke reden.

Nu Ruben terug is, merkt hij dat de uitgebreide familie van wel heel uiteenlopende karakters weinig onderling contact heeft. Ze verbergt voor hem vele geheimen die hij als relatieve buitenstaander die hij geworden is, pas langzamerhand weet te ontraadselen. Zijn broer Omar, de vakbondsman, heeft zich in de politiek geworpen, gaat door dik en dun en weet met zijn agressieve verkiezingscampagne vier zetels in de wacht te slepen. Voor hem bestaat politiek uit het doen van vage beloftes, het plegen van chantage, het onderuithalen van een tegenstander, het geloven in zijn eigen leugens en de stoot onder de gordel. Maar zoiets gaat wel bijna ten koste van zijn leven. Zwager Henry is macrobioot geworden en lijdt onder de dood van zijn vrouw en onder de levenswijze van zijn zoon Rocky die tot choller is verworden. De zonderlinge en uit het familieverband verstoten Freda helpt Ruben tegen het einde van het verhaal het familiegeheim te achterhalen. De identiteitscrisis van Ruben over zijn Arubaan-zijn is hiermee definitief opgelost, maar het kost hem wel moeite de nieuwe situatie te aanvaarden.

Op zijn eilandelijke tochten komt Ruben drie wel heel verschillende vrouwen tegen. Ten eerste is er het jonge Colombiaanse barmeisje Xiomara, die eigenlijk Maribel heet. Dan is er de mooie, sensuele Jamaicaanse Ivy en ten slotte de eenzame Ilse die op mannenjacht is. De avontuurlijke verwikkelingen van Ruben brengen hem in aanraking met de politie en zorgen voor sensationele verhalen in de krant. Maar ten slotte komt alles keurig op zijn pootjes terecht. Waarschijnlijk zal de toekomst van Ruben met zijn vrouw Eva op zijn geboorte-eiland zijn waar hem een lucratieve functie in een woningbouwproject wacht. De roep van de troepiaal symboliseert de roep tot terugkeer naar de geboorteplaats als menselijke bestemming, van waaruit een nieuwe toekomst wacht.

STRUCTUUR

De auteur heeft alle lijnen van de talrijke verwikkelingen stevig in de hand, wat niet alleen een vlotte vertelling oplevert die gemakkelijk leesbaar is, maar ook een mooi gestructureerd verhaal met terloopse vooruitwijzingen die later als de afloop bekend is, hun volledige betekenis krijgen.

Jacques Thönissen is niet alleen een goede verteller maar ook een romantische verteller die een ingewikkelde intrige met geheimzinnige gebeurtenissen en figuren tegen de achtergrond van een familiegeheim en de familiegeschiedenis zo weet op te dissen dat het boeit van begin tot eind.

VERGELIJKING

Jacques Thönissens debuutroman *Tranen om de ara* (1999) pleitte voor het behoud van de traditionele waarden van het oude Aruba en verzette zich tegen de uitwassen van een ongeplande en ongeremde economische groei. Dat lijkt dus veel op dat deel van het thema in *Tera di silencio* van Quito Nicolaas. *Eilandzigeuner* (2001) beschreef de onmogelijkheid van een terugkeer naar het verleden zoals het was, anders dan in de persoonlijke beleving van de droom. *De roep van de troepiaal* opent nieuwe mogelijkheden voor de mens als het verleden verwerkt wordt, als de vloek van het doodgezwegen verleden wordt teniet gedaan door openheid. Met dat thema is ook dit verhaal te vergelijken met de roman van Quito Nicolaas, *Tera di silencio*. Waar Jacques Thönissen een positief einde verwoordt, moet Quito Nicolaas constateren dat openheid tot ondergang leidt.

Gewoonlijk worden romans van buitenstaanders over Aruba en de Antillen streng gescheiden van de romans van Arubaanse en Antilliaanse auteurs zelf. Dat zouden volgens de boekbesprekers twee heel verschillende, onvergelijkbare grootheden zijn. Het is maar de vraag of romans als deze twee van Quito en Jacques, of neem bijvoorbeeld Jan Brokken, *De droevige kampioen* en Erich Zielinski, *De engelenbron*, niet veel meer gemeen hebben dan Antilliaanse en Nederlandse critici ons in het verleden wel hebben willen doen geloven.

Quito Nicolaas,
Tera di silencio
Almere: Uitgeverij Excalibur 2004
312 pagina's
ISBN 90 805979 3 7

Jacques Thönissen,
De roep van de troepiaal
Schoorl: Uitgeverij Conserve 2004
237 pagina's
ISBN 90 5429 196 6

Quito Nicolaas publiceerde de gedichtenbundels *Eclips Politico* (1990); *Ilucion Optico* (1995); *Destino (2000)* en *Gerede twijfels (2002)*.

Jacques Thönissen publiceerde de romans *Tranen om de ara (1999)* en *Eilandzigeuner (2001)* en twee kinderboeken in het Nederlands en Papiamento.

DETERMINACION

Hesus,
e bieunan ta contento
ora mira nan anhelo
flama di alegria
pa hamas cai na rudia.

Un ten n' imagina,
e kukwisa cabisha,
aisla den cunucu,
cosecha un simbolo,
den tur skina.

E dos mannan,
a convence baricadanan;
e ceronan di palabra,
cua tribi mishi cu e,
trankera di libertad.

Cu e labizjan na sanger,
drama den *Rooi Frances*,
a skirbi pasado,
unda curpa mancha,
hamas a ser venci.

Awe, mi yiunan
canta alma orguyo
di sinti curason palpita
balia cu e mundo tricolor
den e venanan di speransa.

QUITO NICOLAAS, ARUBA

VASTBERADEN
(Determinacion)

Van oudsher komen tijdens de oogstfeest de families op het platteland bij elkaar. Tal van thema's vormen onderwerp van het gesprek, maar ook de bejubeling van de verkregen zelfstandigheid keert steeds weer terug. Men gaat terug in de tijd en memoriseert de betekenis van Rooi Frances (Franse binnenwateren) in de geschiedenis. Tenslotte danst men met de vlag in de hand en betuigt hun eensgezindheid voor wat betreft de spirituele en geestelijke ontplooiing van het volk. De oogstfeest dient als metafoor voor de sociale tranformatie van het individu.

'Determinacion' van Quito Nicolaas, in de gedichtenbundel uitgebracht ter gelegenheid van 50 jaar Statuut.